

https://doi.org/10.31516/2410-5325.083.01*
УДК 316.7:75.052.011.26]:94(477)“2014/...”(045)

ЕКСПЛІКАЦІЯ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ ВНАСЛІДОК РОСІЙСЬКОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ 2014–2024 РР. У ВІТЧИЗНЯНОМУ ВУЛИЧНОМУ МИСТЕЦТВІ

М. О. Жигайло

Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна
maryna_zhyhailo@ukr.net

М. В. Александрова

Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна
marina.dyadina@gmail.com

М. Zhyhailo

Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-8765-7125>

М. Aleksandrova

Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-2722-398X>

М. О. Жигайло, М. В. Александрова. Експлікація травматичного досвіду внаслідок російської збройної агресії проти України 2014–2024 рр. у вітчизняному вуличному мистецтві

Розглянуто специфіку репрезентації травматичного досвіду внаслідок російської збройної агресії проти України 2014–2024 рр. у вітчизняних муралах та графіті. Визначено, що травма, як на індивідуальному, так і на колективному рівнях, осмислюється та візуалізується засобами вуличного мистецтва. З'ясовано, що травматичні події набули відображення в патріотичній тематиці — спротив українців, символи та обереги, вшанування військовослужбовців, Збройних сил України, вдячність волонтерам, ДСНС, реалії та наслідки війни. Означено особливості комунікативної, терапевтичної й прогностичної функцій вуличного мистецтва в умовах травматичних подій, пов'язаних з російським збройним терором.

Ключові слова: вуличне мистецтво, культура, травма, травматичний досвід, російська збройна агресія, патріотична тематика, культурологічний підхід.

М. Zhyhailo, M. Aleksandrova. Explication of traumatic experience due to russian armed aggression against Ukraine in 2014–2024 in the national street art

The purpose of the article — culturologically comprehend the traumatic experience due to russian armed aggression against Ukraine in 2014–2024 in the national street art.

The methodology of the research is based on the culturology approach combining study of arts and social and cultural methods of analysis of the representation of the traumatic experience in the national street art. The methodologic tools form the system approach (allowing to consider the street art in the system of interaction of processes and phenomena determined by the russian armed aggression in Ukraine), axiological approach (aimed at determination of the place of influence of urban art on the value universe of the traumatized subject), semasiological approach (allowing to consider the murals and graffiti as a sign system through which the communication of street artists and the society is carried out), typology method (to define the principal subject subgroups of patriotic graffiti and murals), structural and functional (aimed at definition of socially important functions of street art in the context of traumatic events).

The results. It was found out that street art, namely graffiti and murals reflect, interpret and comprehend individual and collective experience of traumatic events caused by the predatory war of the russian federation. The principal subgroups of the patriotic wall painting were singled out that reflect the events and public spirits due to russian war aggression in Ukraine. The key functions of the national street art in conditions of the traumatic events were determined.

The scientific novelty. The scientific novelty of the research lies in multivector analysis of the representation of the traumatic experience due to russian armed aggression against Ukraine in 2014–2024 in the national art. The article materials may be used for further manuals,

courses, articles in culturology, art studies, history of world culture etc.

Conclusions. 2014–2024 show the decade signifying the traumatic events caused by the russian predatory war for the Ukrainian society. The trauma both on individual and collective levels is comprehended and visualized by the means of street art. Murals and graffiti as an art introspection of national street artists of the traumatic events found reflection in the patriotic themes (the theme of resistance and struggle of the Ukrainians, the theme of symbols and safeguards, the theme of honoring the military, the Armed Forces of Ukraine, the theme of gratitude to the volunteers, the State Emergency Service, etc., the theme of realities and consequences of the war). The street art in the current trauma plays a series of important functions, in particular, communicative, therapeutic and predictive. Urban art is an art of action, resistance, support and consolidation, the site for discussion of the socially important issues, as well as comprehension of the traumatic events of the national history.

Keywords: *street art, culture, trauma, traumatic experience, russian armed aggression, patriotic themes, cultural approach.*

Постановка проблеми. У середині ХХ ст. — першій чверті ХХІ ст. вуличне мистецтво починає активно взаємодіяти із суспільством, а мурали та графіті водночас стають об'єктом обговорення, осуду, критики, протесту, а також підтримки, єднання, трансляторами гострих соціальних питань.

Ключовими детермінантами мистецького самовираження вуличних митців часто є гонитва за славою та званням «короля вулиці» (Van Loon, 2014), пошук ризиків, адреналіну, ексклюзивних й важкодоступних місць для створення графіті, бажання протистояти міській владі та суспільству загалом. Інший статус у вуличних художників, яких називають «класиками» і які у своїй творчості порушували гострі соціальні питання. Наприклад, Жан-Мішель Баскія, Кіт Харінг та Футура використовували різні стилі та техніки для виявлення різноманітних соціальних проблем, приділяючи особливу увагу антиістеблішменту (Jameson & Scott, 2019), проблемам масового споживання, расизму, насильства на расовому підґрунті, зловживання владою тощо. Їхнє мистецтво — «інтерактивне, воно залучає різні аудиторії та підключається до політики ідентичності й громадянської активності

(community-based art) (Фесенко, 2018, с. 158). Вітчизняна дослідниця К. Станіславська, розглядаючи графіті як специфічну комунікативну систему, відзначає, що мова графіті тяжіє до того, щоби стати універсальним кодом міської комунікації (Станіславська, 2016, с. 128). Повідомлення і зображення на стінах не оминають увагою жодну подію, що відбувається в місті, країні, світі, і говорять голосами тих, чия думка в іншому випадку не можна було б почути (Станіславська, 2016, с. 128). Сучасний стріт-арт є барометром останніх соціальних, політичних і культурних явищ (Gralińska-Toborek, 2022, с. 319).

Графіті, а пізніше «мурали, стали мистецтвом дії» (Гаврилаш, 2018а, с. 139). Нині вуличні митці у своїй творчості зосереджують увагу світової громадськості на ряді важливих проблем, зокрема на російській збройній агресії проти України 2014–2024 рр. та колективній травмі як її наслідку.

Актуальність теми. Становлення української державності, боротьба за суверенітет та самовизначення, переосмислення та інтерпретація історичних подій і колективного досвіду українського народу, проблема культурної пам'яті, формування національної ідентичності, а також новий, героїчний та трагічний період вітчизняної історії, пов'язаний з подіями Революції Гідності та початком збройної агресії російської федерації щодо України, окупацією територій, — усе це відображено у творчості вітчизняних вуличних митців. Після повномасштабного вторгнення російських загарбницьких військ в Україну у 2022 р. вітчизняна та закордонна стріт-арт спільнота стала однією з трибун, що в парадигмі сучасного масового мистецтва «закарбовувала» й осмислювала події, наслідки масштабної агресії рф в Україні, травматичний досвід та геноцид українського народу. Дослідження репрезентації травматичного досвіду внаслідок російської збройної агресії проти України 2014–2024 рр. у вітчизняному та закордонному вуличному мистецтві дозволяє з'ясувати специфіку художніх рецепцій вуличних художників, семіотику «настінних повідомлень» як художнього відтворення, осмислення та конотацій щодо означених подій, а також визначити прогностичні аспекти

сучасного вуличного мистецтва в контексті військової агресії рф.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні дослідження вуличного мистецтва вказують на зростання динаміки звернення стріт-арт митців до національно-патріотичної тематики у зв'язку з російською збройною агресією 2014 р. та повномасштабним вторгненням російських окупаційних військ у 2022 р. Вуличне мистецтво, як інструмент соціальних зрушень, актуалізує проблеми національного єднання, спротиву ворогу, намагається привернути увагу світової спільноти до подій в Україні через об'єкти вуличного мистецтва — графіті та мурали.

Деяким питанням розвитку вітчизняного муралізму та графіті приділено увагу в монографії К. Станіславської «Мистецько-видовищні форми сучасної культури» (Станіславська, 2016), у якій дослідниця виокремлює особливості розвитку вітчизняного вуличного мистецтва в річищі світового стріт-арт процесу. Авторка відзначає, що сьогодні в Україні існують десятки відомих у своїх колах графіті-команд та самостійних райтерів, які мають можливість показати свої роботи та поділитись досвідом із зарубіжними художниками як на разових акціях, приурочених до певних подій, так і на регулярних щорічних фестивальних заходах (Станіславська, 2016, с. 123). Нині світова громадськість, зокрема стріт-арт спільнота, у своїх творах активно порушує питання російської військової агресії щодо України.

У річищі патріотичної тематики зростає динаміка відображення військових подій 2014 року.

Дослідження Ю. Шеменьової «Муралі України у світовому стріт-арті: формотворення, пластичне моделювання, художньо-образні особливості» присвячене аналізу мурал-арту у світовому й українському вуличному мистецтві (Шеменьова, 2021, с. 2). У своїй праці науковиця виокремлює жанрову класифікацію європейського мурал-арту й українських новітніх стінописів, до яких, зокрема, належать теми військових подій і наслідків революційних змагань національного спрямування, увічнення пам'яті національних героїв, муралі, присвячені темі переселенців, пацифізму, національної ідентичності та ін. (Шеменьова, 2021, с. 182–183).

Слід відзначити, що класифікація українського муралізму потребує уточнення як з урахуванням особливостей розвитку зарубіжного вуличного мистецтва, так і специфіки вітчизняного досвіду державотворення та боротьби за незалежність на різних її етапах.

І. Гаврилаш звертає увагу на те, що «графіті й муралі можуть сприйматися як засіб для соціальних перетворень, протесту або вираження прагнень суспільства» (Гаврилаш, 2018b, с. 239). У праці «Мурал-арт в контексті масової культури XXI століття» авторка відзначає: «Позиціонуючи муралі як творчість, яка має неабиякий вплив на суспільство, вважаємо, що на сучасному етапі вони сприяють можливості усвідомлення та переосмислення багатьох нагальних проблем, розробці стратегій для якісних змін, які стосуються кожної людини зокрема та світової спільноти» (Гаврилаш, 2018a, с. 133).

А. Єфімова в праці «Public art як феномен сучасного мистецтва: український досвід» (Єфімова, 2011) звертає увагу на те, що «сьогодні найбільш визначальною рисою сучасного public art, яка відрізняє його від традиційного мистецтва, стало перенесення акценту з естетичних на соціальні питання» (Єфімова, 2011, с. 102). Цю думку підтримує й Б. Гаврилюк та відзначає, що «сміливі креативності вуличного мистецтва стали рушійною силою для діалогу з соціумом» (Гаврилюк, 2020, с. 652).

На думку С. Шпетної, вуличне мистецтво створює візуальний образ, який є ефективним знаряддям, націленим на максимально докладне обговорювання соціально-історичного досвіду (Шпетна, 2020, с. 152). Дослідниця вважає, що на особливу увагу заслуговують муралі патріотичного змісту. Власне, така позиція сучасних художників-райтерів засвідчує створення національної моделі українського стріт-арту (Шпетна, 2020, с. 152).

На особливості вираження національно-культурного змісту в колористиці об'єктів візуальної культури 2020-х рр. на прикладі патріотичних муралів звертає увагу Є. Павліченко. Автор дійшов висновку, відповідно до якого колористика державного прапора України (як символ великої української держави, символ перемоги над ворогами, знак пам'яті про тих, хто віддав життя за

свободу своєї батьківщини, спосіб візуалізації патріотичних почуттів) і тріада білий-чорний-червоний колір (як уособлення концентрації основи життєдайної сутності світу в українській космології) найчастіше використовуються з метою конструювання національної ідентичності та вираження національно-культурного змісту (Павліченко, 2023, с. 33).

На затребуваність української національної та історико-патріотичної тематики серед вітчизняних муралістів вказує М. Лубинська у дисертаційному дослідженні «Київські мурали XXI століття як практика транскультурного діалогу у контексті впливу світових глобалізаційних процесів на візуальну культуру» (Лубинська, 2023, с. 117). Дослідниця констатує те, що переважна більшість муралів Києва присвячена українській культурі, національній та історико-патріотичній тематиці (там само, с. 79).

Залишаються малодослідженими питання експлікації травматичного досвіду російської збройної агресії проти України 2014–2024 рр. у вітчизняному вуличному мистецтві, що актуалізує подальші наукові розвідки з означеного питання.

Мета статті — здійснити культурологічне осмислення травматичного досвіду внаслідок російської збройної агресії проти України 2014–2024 рр. у вітчизняному вуличному мистецтві.

Виклад основного матеріалу дослідження. З 2014 р. українське суспільство існує в топосі діючої травми, викликаній збройною агресією російської федерації щодо України. Травматичні події як на індивідуальному, так і на колективному (загальнонаціональному) рівнях осмислюються та опредмечуються в об'єктах вуличного мистецтва — графіті й муралах. Дж. Александер (Alexander, 2003) відзначає, що саме шляхом конструювання культурних травм соціальні групи, національні суспільства, а іноді й цілі цивілізації не лише когнітивно ідентифікують існування та джерело людських страждань, але й намагаються взяти відповідальність за це та виявити солідарність до тих, хто зазнав травми (Alexander, 2003, с. 85). Так, вітчизняні вуличні художники не лише переживають травматичні події, а й засобами мистецтва намагаються відобразити власний досвід, «артикулювати»

емпатію та підтримку — солідарність співвітчизникам, які переживають травматичні події внаслідок збройної агресії.

Муралі і графіті є мистецькою рефлексією вітчизняних вуличних митців на вторгнення російських окупаційних військ в Україну, окупацію територій, геноцид українського народу та травматичний досвід, пов'язаний із цими подіями.

Вітчизняні дослідники І. Кузнецова, І. Дудник, О. Лільчицький акцентують на тому, що національні особливості українського стріт-арту максимально проявляються в період активізації національної свідомості (Kuznetsova, Dudnyk & Lilchitskij, 2020). У національно-патріотичній мозаїці вуличного мистецтва, пов'язаній із травматичним досвідом російської агресії проти України 2014–2024 рр., можна виокремити такі основні тематичні підгрупи:

- тема спротиву та боротьби українців (Ігор Шевченко «Спротив в твоєму ДНК»; Костянтин Качановський: мурал «Красавица терпяти не буде»; група Kailas-V «Свята Джавеліна»; Гамлет «Пекельна гостинність», «Чим вимірюється наша свобода», «Надламані, але незламні», Наталія Пахніна «Харків Залізобетон»; Костянтин Качановський «Сміливий народ сміливої країни») (рис. 1, 2);

- тема символів та оберегів (Віталій Гідеван та Олена Нойна «Пес-сапер Патрон»; учасники з Івано-Франківська, Харкова, Запоріжжя, Дніпра, Києва «Символи боротьби проти окупантів»; невідомий автор «Українська писанка міцніше танка»; Гамлет «Українська вишиванка зараз — це маскувальна сітка», «Обереги сучасності») (рис. 3, 4);

- тема вшанування військовослужбовців, Збройних сил України (Андрій Ковтун та Антон Кудряшов «Захисники світла»; Олександр Корбан «Український військовий зашиває прапор України»; група Kailas-V «Героям Слава»; Олександр Фастовець та Антон Кравченко «Воїни та українка»; Андрій Ковтун «Привид Києва»; Андрій Ковтун, Гриша Шоком, Антон Кондрашов «Вірний завжди»; студенти Політехнічного коледжу «Честь і слава героям України»; Ігор Матроскін «Погляд з Одеси»; Дмитро Сліпуха «Подяка захисникам України»; Андрій Шостак

«Захисник»; невідомий автор «Слава ЗСУ»; Гамлет «Я бачу все»; Сергій Новосьолов — мурал, присвячений загиблому 18-річному юнаку Максиму Краснокутському, «Козак-військовий»; Олександр Брітцев «Ведмідь», “Sacred Universe” «Наш Сліпак — вічний міф») (рис. 5, 6);

– тема вдячності волонтерам, державній службі надзвичайних ситуацій та ін. (Віталій Гідеван «Герої без зброї»; Гамлет «Круговерть добра»; Світлана Рибалко — мурал на честь рятувальників; Андрій Ковтун та Антон Кудряшов «Захисники світла»);

Рис. 1. Мурал «Красавиця терпіти не буде», автор – Костянтин Качановський (фото з матеріалів Українського культурного фонду. Мистецтво перемоги // <https://cutt.ly/JwVkpdwR>)

Рис. 2. Графіті «Пекельна гостинність», автор – Гамлет (фото з матеріалів Українського культурного фонду. Мистецтво перемоги // <https://cutt.ly/JwVkpdwR>)

Рис. 3. Мурал «Пес-сапер Патрон», автори – Віталій Гідеван та Олена Нойна (фото з матеріалів Українського культурного фонду. Мистецтво перемоги // <https://cutt.ly/JwVkpdwR>)

Рис. 4. Графіті «Українська вишиванка зараз – це маскувальна сітка», автор – Гамлет (фото з матеріалів інтерв'ю з Гамлетом Зінківським // <https://cutt.ly/bwVTkaxd>)

Рис. 5. Мурал «Привид Києва», автор – Андрій Ковтун (фото з матеріалів Українського культурного фонду. Мистецтво перемоги // <https://cutt.ly/JwVkpdwR>)

Рис. 6. Мурал «Героям Слава», автори – група Kailas-V (фото з матеріалів Українського культурного фонду. Мистецтво перемоги // <https://cutt.ly/JwVkpdwR>)

– тема реалій та наслідків війни (Ян Птушко «Палаюча земля»; Дмитро Вовк «Повернення додому»; невідомий автор «Карта з янголами»; Гамлет «Час чує нас», «Олівець страшної реальності», «Тривожна валіза. Як мало важливо-го...», «Ці квіти не забудеш»; Костянтин Качановський і Микола Палій «Дім»).

Віддзеркалюючи окреслену вище тематику, вуличні митці осмислюють свій індивідуальний та колективний травматичний досвід. Вітчизняна дослідниця С. Стоян відзначає, що «війна стала для мистецтва романтиків тим “рубіконом”, після якого творчість вже ніколи не зможе бути зорієнтованою лише на ідеали прекрасного, адже внутрішнє відчуття страху, самотності, безпорадності й жаху, здатні стимулювати народження не менш потужних і піднесених образів, аніж у минулому, перекодовуючи творчість на відображення внутрішніх, помежевих екзистенційних переживань» (Стоян, 2022, с. 121). Це резонує з колективним досвідом, знаходить суспільний відгук на твори вуличних митців, роботи яких із «вандальних практик» перетворились на практики терапевтичні. Харківський вуличний художник Гамлет Зінківський відзначає: «До мене на вулиці постійно підходять люди, котрі дякують. Це можуть бути юні хлопчики, дівчата, а бувають і дуже літні люди. Підходять і дякують за якусь роботу, яка надихнула їх чи вразила. Є фітбек, і практика показує, що існування мистецтва під час війни дуже важливе» (Казарян, 2022). Так формується досвід аудиторії вуличного мистецтва, на який вказують А. Грін та С. Грей (Green & Gray, 2020).

Вуличне мистецтво в умовах війни та травматичного досвіду виконує немало важливих функцій. Окрім суспільно-перетворюючої, компенсаторної, пізнавально-евристичної, художньо-концептуальної, інформативної, сугестивної, естетичної та гедоністичної, особливої уваги заслуговує комунікативна, терапевтична й прогностична функції урбаністичного мистецтва.

Комунікативна функція вуличного мистецтва, окрім внутрішньої колективної взаємодії та переживання травматичного досвіду, націлена на привернення уваги світової громадськості до війни в Україні та її наслідків і загроз для

усього світу (наприклад, мурал Дениса Антюхова, Ганни Соловйової «Close the sky»). Дж. Александер (Alexander, 2003) звертає увагу на те, що «відмовляючись брати участь у тому, що я пізніше опишу як процес створення травми, соціальні групи обмежують солідарність, залишаючи інших страждати на самоті» (Alexander, 2003, с. 85). Індиферентність громадянського суспільства щодо дій агресора не тільки негативно впливає на націю, яка зазнала / зазнає травматичних впливів, а й загрожує існуванню самого демократичного суспільства та порядку, який ним встановлений. А. Ніл у праці «Національна травма і колективна пам'ять: головні події в американському суспільстві» (1998) вказує на деструктивні наслідки національної травми: «Травма загрожує безпеці, порядку, звичному устрою життя і самому життю. Вона замінює відчуття безпеки на усвідомлення небезпеки, кризи й хаосу. Наслідки національної травми настільки руйнівні, що дестабілізують усю соціальну систему і впливають на всіх громадян та субгрупи. Травма є настільки великим шоком для спільноти, що остання вже не може ефективно існувати. Люди, на яких впливає травма, не можуть її ігнорувати й уникати страху, злості, фізичних та психічних страждань. Частково це відчуття є результатом втрати смислу й ідентичності, що відбувається, коли стирається межа між добром і злом, порядком і хаосом, священним і профанним» (Neal, 1998). Графіті та мурали слугують візуальним меседжем громадянському суспільству, актуалізують питання

Рис. 7. Мурал «Клич роду», авторки – Яна Власенко-Бернацька та Юлія Абрамова (фото з матеріалів Українського культурного фонду. Мистецтво перемоги // <https://cutt.ly/JwVkpdwR>)

суспільної солідарності та колективної відповідальності за злочини травмуючого об'єкта — російської федерації.

І. П'ятницька-Познякова вказує на терапевтичні можливості мистецтва та відзначає, що арт-терапевтична культура в комплексному впливі повинна здійснюватись з метою корекції негативних психоемоційних станів (П'ятницька-Познякова, 2009, с. 42). Так, Український культурний фонд пропонує своїм читачам добірку муралів та графіті як творів вуличного мистецтва, які підтримують український народ у цій війні (Муралі боротьби, б.а.). Мешканці міст охоче долучаються до створення патріотичних муралів. У Києві на Дніпровській набережній Яна Власенко-Бернацька та Юлія Абрамова створили мурал «Клич роду», до створення якого долучили волонтерів, жителів району та усіх охочих, хто прагнув доторкнутися до процесу народження цього артоб'єкту (Клич роду: у Києві з'явився 70-метровий патріотичний мурал із символічними птахами, 2022) (рис. 7).

Прогностична функція урбан-арту в аспекті осмислення травматичних подій та суспільної солідарності «виконує функцію соціальної надії на краще» (Карась, 2001). Циркуляція травми в суспільній свідомості має нижні та пікові точки, а також стабілізуючі маркери, які утримують систему від остаточного розбалансування та руйнації. Одним із стабілізуючих маркерів є відображення оптимістичного майбутнього — перемоги над агресором — причини травматичного досвіду. Темі перемоги та відродження України присвячені такі артоб'єкти: Інтересні Казки «Час змін»; poldm_gallery «Віра повертає мрію»; невідомий автор «Фенікс — відродження України з попелу»; Костянтин Качановський «Світло перемагає темряву»; Сергій Борисов «Перемога» та ін.

Висновки. 2014–2024 рр. — десятиріччя, яке знаменувалось для українського суспільства травматичними подіями, спричиненими російською загарбницькою війною. Травма як на індивідуальному, так і на колективному рівнях осмислюється та візуалізується засобами вуличного мистецтва. Муралі і графіті як мистецька рефлексія вітчизняних вуличних митців на травматичні події набула відображення в патріотичній тематиці (тема спротиву й боротьби українців; тема символів та оберегів; тема вшанування військовослужбовців, Збройних сил України; тема вдячності волонтерам, ДСНС та ін.; тема реалій та наслідків війни). У топосі діючої травми вуличне мистецтво виконує немало важливих функцій, зокрема комунікативну, терапевтичну та прогностичну. Комунікативна функція стимулює громадську активність, зворотній зв'язок із громадянським суспільством, спонукає до солідарності з українським суспільством, яке продовжує зазнавати травматичних подій. Терапевтична та прогностична функції дозволяють поглибити взаємодію вуличних митців із суспільством, що дозволяє сублімувати внутрішню солідарність в умовах війни та здійснювати певний психотерапевтичний вплив на співвітчизників. Урбан-арт — це мистецтво дії, спротиву, підтримки та консолідації, «еклексія» для обговорення суспільно значимих питань, а також осмислення трагічних подій вітчизняної історії. Подальші наукові розвідки можуть бути пов'язані з визначенням специфіки репрезентації подій російської збройної агресії щодо України, відображення змін суспільних настроїв та тематичних акцентів у закордонному вуличному мистецтві.

Список посилань

- Гаврилаш, І. С. (2018a). Мурал-арт в контексті масової культури XXI століття. *Питання культурології*, 34, 133–142. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.34.2018.154059>
- Гаврилаш, І. С. (2018b). Муралі та графіті в сучасній Україні: особливості та відмінності. *Культура України*, 62, 235–244. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.062.23>
- Гаврилюк, Б. (2020). Аналіз стінопису та графіті на прикладах робіт «Kickit art studio». Вулична галерея мистецтва. *Народознавчі зошити*, 3, 153, 652–659. <https://doi.org/10.15407/nz2020.03.652>
- Єфімова, А. (2011). Public art як феномен сучасного мистецтва: український досвід. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*, 22, 100–113.

- Казарян, С. (2022, Жовтень 4). «Можливо, художникам потрібна тиша і спокій, але це не про мене». Гамлет Зінківський про воєнний стріт-арт у Харкові. Інтерв'ю. *Telegraf.Design*. <https://cutt.ly/bwVTKaxd>
- Карась, А. (2001). Етика свободи і солідарності у громадянському суспільстві. *Незалежний культурологічний часопис «І»*, 21. <https://www.ji.lviv.ua/n21texts/karas.htm>
- Клич роду: у Києві з'явився 70-метровий патріотичний мурал із символічними птахами (2022, Серпень 22). *Media рішень*. <https://cutt.ly/wwVkoYWw>
- Лубинська, М. А. (2023). *Київські мурали XXI століття як практика транскультурного діалогу у контексті впливу світових глобалізаційних процесів на візуальну культуру* [Дисертація доктора, Інститут проблем сучасного мистецтва]. Національна академія мистецтв України.
- Муралі боротьби (б.а.). *Мистецтво перемоги. Український культурний фонд*. <https://cutt.ly/JwVkpdrR>
- П'ятницька-Позднякова, І. С. (2009). Арт-терапевтичні можливості видів мистецтва. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*, 108, 95, 36–42.
- Павліченко, Є. О. (2023). Національно-культурний зміст в об'єктах візуальної культури: символіка кольору сучасних патріотичних муралів. *Культура і сучасність*, 2, 33–38. <https://doi.org/10.32461/2226-0285.2.2023.293741>
- Станіславська, К. І. (2016). *Мистецько-видовищні форми сучасної культури*. НАКККіМ.
- Стоян, С. (2022). Мистецтво та війна: специфіка художніх трансформацій. *Filosofska Dumka*, 3, 119–124. <https://cutt.ly/YwVkpSW>
- Фесенко, Г. (2018). Естетика публічного простору міста в контексті філософії суб'єкта творчості. *Актуальні проблеми філософії та соціології*, 10, 157–160.
- Шеменьова, Ю. В. (2021). *Муралі України у світовому стріт-арті: формотворення, пластичне моделювання, художньо-образні особливості* [Дисертація доктора, Київський університет імені Бориса Грінченка]. Національна академія керівних кадрів культури і мистецтва.
- Шпетна, С. А. (2020). Соціокультурний феномен муралу як заклик до діалогу та обговорень. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 3, 334. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-3\(334\)-150-156](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-3(334)-150-156)
- Alexander, J. C. (2003). *The Meanings of Social Life: A Cultural Sociology*. University Press. <https://cutt.ly/3wVkoa2I>
- Gralińska-Toborek, A. (2022). Street art: between integration and dispersion. A global collective of individualities. *Art Inquiry*, 24, 319–332. <https://doi.org/10.26485/AI/2022/24/18>
- Green, A., & Gray, S. (2020). Unfurling the cultural value of street art experiences. *Arts and the Market*, 10, 2, 65–82. <https://doi.org/10.1108/AAM-09-2019-0028>
- Jameson, D., & Scott, J. (2019). *Street Art, Advertising and Ethics*. <https://cutt.ly/bLa8d5y>
- Kuznetsova, I., Dudnyk, I., & Lilchitskij, O. (2020). National and globalization features in sculptural, pictorial and font compositions of modern street art in Ukraine. *Disegnarecon*, 13, 24. <https://doi.org/10.20365/disegnarecon.24.2020.13>
- Neal, A. G. (1998). *National Trauma and Collective Memory: Major Events in the American Century*. Armonk, N.Y.: M. E. Sharpe.
- Van Loon, J. (2014). “Just writing your name?” An analysis of the spatial behaviour of graffiti writers in Amsterdam. *Belgeo Online*, 3 <https://cutt.ly/jLfFepu>

References

- Havrylash, I. S. (2018a). Mural art in the context of mass culture of the XXI century. *Pytannia kulturolohii*, 34, 133–142. <https://doi.org/10.31866/2410-1311.34.2018.154059>. [In Ukrainian].
- Havrylash, I. S. (2018b). Murals and graffiti in modern Ukraine: features and differences. *Culture of Ukraine*, 62, 235–244. <https://doi.org/10.31516/2410-5325.062.23>. [In Ukrainian].
- Havryliuk, B. (2020). Analysis of murals and graffiti on the examples of works by “Kickit art studio”. *Vulychna halereia mystetstva. Narodoznavchi zoshyty*, 3, 153, 652–659. <https://doi.org/10.15407/nz2020.03.652>. [In Ukrainian].
- Efimova, A. (2011). Public art as a phenomenon of contemporary art: Ukrainian experience. *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv*, 22, 100–113. [In Ukrainian].
- Kazaryan, S. (2022, October 4). “Perhaps artists need peace and quiet, but this is not about me”. Hamlet Zinkivskyi about the war street art in Kharkiv. Interview. *Telegraf.Design*. <https://cutt.ly/bwVTKaxd>. [In Ukrainian].
- Karas, A. (2001). Ethics of freedom and solidarity in civil society. *Nezalezhnyi kulturolohichnyi chasopys “I”*, 21. <https://www.ji.lviv.ua/n21texts/karas.htm>. [In Ukrainian].
- Call of the Family: A 70-meter patriotic mural with symbolic birds appears in Kyiv (2022, August 22). *Media rishen*. <https://cutt.ly/wwVkoYWw>. [In Ukrainian].
- Lubynska, M. A. (2023). *Kyiv murals of the XXI century as a practice of transcultural dialogue in the context of the impact of globalization processes on visual culture* [Doctoral thesis, Institute of Contemporary Art Problems]. National Academy of Arts of Ukraine. [In Ukrainian].

- Murals of Struggle (n.a.). The art of victory. *Ukrainskyi kulturnyi fond*. <https://cutt.ly/JwVkpdwR>. [In Ukrainian].
- Piatnytska-Pozdniakova, I. S. (2009). Art-therapeutic possibilities of art forms. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly*, 108, 95, 36–42. [In Ukrainian].
- Pavlichenko, E. O. (2023). National and cultural content in objects of visual culture: color symbolism of modern patriotic murals. *Kultura i suchasnist*, 2, 33–38. <https://doi.org/10.32461/2226-0285.2.2023.293741>. [In Ukrainian].
- Stanislavska, K. I. (2016). *Artistic and entertainment forms of modern culture*. National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts. [In Ukrainian].
- Stoian, S. (2022). Art and War: Specificity of Artistic Transformations. *Filosofska Dumka*, 3, 119–124. <https://cutt.ly/YwVkpSW>. [In Ukrainian].
- Fesenko, H. (2018). Aesthetics of the public space of the city in the context of the philosophy of the subject of creativity. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii*, 10, 157–160. [In Ukrainian].
- Shemenova, Y. V. (2021). *Murals of Ukraine in the World Street Art: Formation, Plastic Modeling, Artistic and Figurative Features* [Doctoral thesis, Borys Hrinchenko Kyiv University]. National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts. [In Ukrainian].
- Shpetna, S. A. (2020). The socio-cultural phenomenon of the mural as a call for dialogue and discussion. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*, 3, 334. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-3\(334\)-150-156](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2019-3(334)-150-156). [In Ukrainian].
- Alexander, J. C. (2003). *The Meanings of Social Life: A Cultural Sociology*. University Press. <https://cutt.ly/3wVkoa2I>. [In English].
- Gralińska-Toborek, A. (2022). Street art: between integration and dispersion. A global collective of individualities. *Art Inquiry*, 24, 319–332. <https://doi.org/10.26485/AI/2022/24/18>. [In English].
- Green, A., & Gray, S. (2020). Unfurling the cultural value of street art experiences. *Arts and the Market*, 10, 2, 65–82. <https://doi.org/10.1108/AAM-09-2019-0028>. [In English].
- Jameson, D., & Scott, J. (2019). *Street Art, Advertising and Ethics*. <https://cutt.ly/bLa8d5y>. [In English].
- Kuznetsova, I., Dudnyk, I., & Lilchitskij, O. (2020). National and globalization features in sculptural, pictorial and font compositions of modern street art in Ukraine. *Disegnarecon*, 13, 24. <https://doi.org/10.20365/disegnarecon.24.2020.13>. [In English].
- Neal, A. G. (1998). *National Trauma and Collective Memory: Major Events in the American Century*. Armonk, N.Y.: M. E. Sharpe. [In English].
- Van Loon, J. (2014). “Just writing your name?” An analysis of the spatial behaviour of graffiti writers in Amsterdam. *Belgeo Online*, 3 <https://cutt.ly/jLfFepu>

Надійшла до редколегії 06.01.2024

М. О. Жигайло

кандидат культурології, проректор з науково-педагогічної та профорієнтаційної роботи, Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

М. В. Александрова

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри культурології та медіакомунікацій, Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

M. Zhyhailo

Candidate of Cultural Studies, Vice-Rector for Scientific, Pedagogical and Career Guidance Work, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine

M. Aleksandrova

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Cultural Studies and Media Communications, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, Ukraine